

Ur Mikael Börjesson, et al. (eds.),
*Fältanteckningar. Utbildnings- och
kultursociologiska texter tillägnade
Donald Broady*, Skeptronserien, SEC,
Uppsala universitet, 2006, 435p.

Med Bourdieu i Laos

Staffan Guttman

Efter en måltid på hemlagad kalops, rödbetor med kokt potatis och kallt öl lutade jag mig tillbaka i kökssoffan. En adventsljusstake lyste gult på det bastanta träbordet och hyacinterna spred en angenäm doft. Charlotta och Donald dukade fram kaffe. Klockan var lite över tre på eftermiddagen och det hade börjat skymma.

Vi talade om upplevelser från resor och Donald plockade fram en bok som Pierre Bourdieu skrivit om sitt arbete i Algeriet på 1950-talet. Boken innehöll svartvita bilder som inledningsvis förefallit mig ganska uttryckslösa, men under det att Donald pratade förtätades kontexten i bilderna alltmer. Han pratade liksom stötvis, som om betraktandet behövde utrymme. Gemensamt för bilderna var ett mjölkvitt ljus, där motiv av människor befann sig i öppna rum och alla beskrev de helt vardagliga scener, t ex några människor och en bil på en gata i en stad, unga män vid inkvarteringsbaracker för beväringar, landsortsbefolkning på uppodlade åkrar. Motiven verkade vara av underordnad betydelse. Snarare låg fokus på omgivningen de befann sig i. På så sätt verkade människorna få liv genom den miljö som bilderna gestaltade.

Jag var något bekant med Bourdieus nyckelbegrepp, som kapital och habitus, men tyckte nu att dessa fick en vidare betydelse. Under ett antal år hade jag tillbringat många vistelser i flera sydasiatiska länder. Det hade bland annat resulterat i dokumentära stillbildsfilmer som jag använt i undervisningen på Lärarhögskolan i Stockholm. En tid hade jag dock känt behov av att gå vidare mot ett fördjupat möte med människor och deras liv. Skulle det vara möjligt att med hjälp av Bourdieus metoder göra en studie där människorna framställs mot en bredare kontext? Donald rådde mig att ta kontakt med Mikael Palme på Lärarhögskolan i Stockholm, som arbetar med utbildningsfrågor i utvecklingsländer.

En frostig vinterdag någon månad senare träffades Mikael och jag. Han berättade att Lärarhögskolan hade ett SIDA-stött magisterprogram av lärarutbildare i Laos och vi talade nu om möjligheten att inom ramen för detta program göra en mindre fältstudie om lärarstudenters möte med lärarutbildningen i

norra delen av landet. En stor del av Laos befolkning består av olika minoritetsgrupper och för att kunna utbilda fler lärare med ursprung hos minoriteterna har regeringen sört för speciellt anpassade studieprogram. Det skulle vara intressant att studera minoritetsstudenternas möte med denna lärarutbildning i relation till de studenter som inte tillhör minoritetsbefolkningen. För att synliggöra särdragen i deras sociala situation kunde symboliska och materiella tillgångar i Bourdieus mening vara särskilt intressanta. Resan planerades till sommaren 2005. Men vad visste jag om Laos?

När jag under 1990-talets början besökte Laos första gången blev detta i mycket en resa med händelserna kring Vietnamkriget i åtanke. Utöver det noterade jag kulturella likheter med norra Thailand, t ex gällande minoriteter och religiös tradition, Theravadabuddism, som är en viktig samhällsorganisatorisk faktor. Dessutom uppmärksammades jag på att laotiska och thailändska liknar varandra i både tal och skrift och att det trots dessa likheter är viktigt att betrakta dem som skilda språk och inte som dialekter av varandra. Bägge antas ha utvecklats från taifolk¹ med ursprung i södra Kina. Dessa folk antas under politisk oro, sannolikt bortträngda av hankineser enligt NJ Enfield², ha rört sig söderut kring vår tideräknings början till dagens norra Laos och Vietnam, för att därpå sprida sig över norra Sydostasien. Intressant var vidare inslagen av de gamla indiska språken pali och Sanskrit i framförallt thailändska, men också i laotiska. Pali används för övrigt ännu i templen vid recitationer och ceremonier. Traditionellt var utbildning knutet just till templen ända till den franska koloniseringen 1893 och under en tid arbetade buddhistmunkarna parallellt med lärare från Frankrike i detta arbete.

Jag hade frågor inför min förestående resa. Med fokus på studenter från minoritetsgrupperna ville jag veta mer om minoriteterna och hur de rekryterades till lärarutbildningen. Jag ville veta mer om utbildningssystemet och om moderniseringsreformerna. Och hur blev landet en nation? Grant Evans har i *Laos – Culture and Society*³ studerat det laotiska samhället och den laotiska identiteten. En laotisk identitet i mening av en modern stat som vi ser idag, skriver Evans, är skönjbar först genom utvecklingen av nationalstaten i slutet på 1800-talet, strax innan den franska koloniseringen (1893). Evans menar att Laos som modern nation aldrig hade existerat utan koloniseringen och landets södra del skulle antagligen ha tillhört en thailändsk stat. Argument för detta är att folken i norra Thailand tidigare benämndes just Lao och var samtidigt politiskt integrerade med en thailändsk nation. Norra delen av Laos skulle vidare ha hört till Vietnam. En politisk,

¹ Stephen Mansfield, *Lao Hilltribes – Traditions and Patterns of Existence*. Images of Asia. Oxford University Press 2000, p 13.

² NJ Enfield. "Lao as a national language" i Grant Evans (ed), *Laos – Culture and Society*, Silk-worm Books, Chiang Mai 1999.

³ Grant Evans (ed), *Laos – Culture and Society*. Silk-worm Books, Chiang Mai 1999.

social och kulturell identitet växte egentligen fram först i och med ett lösgörande från Thailand, vilket skedde i och med utvecklingen av nationalstaten.

Under kolonialperioden minskade betydelsen av den traditionella utbildningen i templen, genom fransmännens introduktion av en sekulär franskspråkig skola, i syfte att "civilisera", som det står på BookRags hemsida under Laos-Educational System⁴. Det innebar bland annat ett elitistiskt utbildningssystem som i princip bara fanns i städerna. Endast ett par procent av barn i skolåldern tog del av utbildning 1949. Det franskspråkiga utbildningssystemet fortsatte dominera även efter landets frigörelse från kolonialmakten 1949, även om stora förbättringar gjordes, bland annat genom införandet av lärarutbildningar. Runt hälften av landets barn i skolåldern beräknas ha deltagit i utbildning i början av 1970-talet.

Under revolutionen 1975 ersattes monarkin och den franska koloniseringen med en kommunistisk administration enligt vietnamesisk modell. Pathet Lao, kommunistpartiet som länge kämpat mot ockupationen, blev det enda lagliga partiet. Jordegendomar förstatligades och i princip stängdes landet för besökare. Olika andra insatser gjordes för att förstärka identiteten. Massutbildning av befolkningen genomfördes och laotiska började talas i skolorna. Skriftspråket förenklades och man använde en förenklad klassificering av det laotiska folket, vilken verkligen inte var helt lätt att göra sig en bild av annars. Problemen i samhällsutvecklingen och de nära politiska relationerna med Vietnam och reformerna där under 1980-talet, utgör sannolikt en grund till varför också den laotiska regeringen i mitten av årtiondet inledde moderniseringen. Under denna period gjorde Världsbanken och IMF (International Monetary Fund) studier av system gällande ekonomi, hälsa och utbildning och rekommenderade regeringen att ta ut lån för att förbättra utbildningssituationen. 1990 deltog Lao Pdr (Lao People's Democratic Republic) i Jomtien Conference som hölls av UNESCO i Thailand under mottot Education For All (EFA). Sedan 2000 tar Laos hjälp lån från Världsbanken och the Asian Development Bank samt från givarorganisationer som UNESCO, UNISEF, SIDA, AUS-aid och andra. I utvecklingen av utbildningssystemet ingår förbättringar av läroplaner samt av lärarutbildningen. Även om antalet barn som går i skolan har blivit fler är ineffektiviteten fortfarande hög och den laotiska regeringen är angelägen om att förstärka utbildningen som ett huvudinstrument för utvecklingen. Christine Fox tar upp problematiken i artikeln *No Place for Girls? Gender, Ethnicity and Citizenship Education in the Lao People's Democratic Republic*⁵. Här belyser hon att en oskriven patriarkal och traditionell agenda kring genus, klass och kultur, verkar hålla tillbaka etniska minoriteter och då främst flickor och kvinnor, från att gynnas av den nya utvecklingen. Det står i kontrast till den laotiska konstitutionen, där kvinnans medborgerliga rättigheter och skyldigheter, inklusive

⁴ <http://www.bookrags.com/>

⁵ Christine Fox, *No Place for girls? Gender Ethnicity and Citizenship Education in the Laos People's Republic*, Compare, Vol 33, No 3, September 2003, Carfax Publishing 2003, pp. 401–412.

rätten till fri utbildning, är formulerade. Andra hinder på vägen, vilket sannolikt förstärker det ovan beskrivna, är bland annat att många skolor endast erbjuder 1–3 års utbildning. Problemen med så kallade drop-outs och att få gå om årskursen är stora. Många elever blir så att säga överåriga för årskursen. I genomsnitt tar det tio år att bedriva en 5 års grundutbildning i Laos. Det råder också stora skillnader i hur det ser ut mellan landets provinser.

Det laotiska skolsystemet organiseras genom fem grundläggande år i primärskolan, Primary School. Därpå går man vidare till sex års sekundärskola, bestående av 3 år på Lower Secondary- och 3 år på Upper Secondary School, innan den högre utbildningen. Men dagens lärarutbildning har som nämnts speciella program utformade för att bättre passa minoritetsstudenternas behov, vilka ofta har färre utbildningsår bakom sig än övriga studenter. Avsikten med programmen är att fler lärare ur minoritetsgrupperna utbildas för minoritetsskolorna i byarna. Det är framförallt två program det handlar om: 5+4- och 8+3-programmet. Det förstnämnda rekryterar studenter med avslutad primärskola, som bereds 4 års lärarutbildning. Därefter utväljs studenten att arbeta i en särskild skola mot en (något) lägre lön en tid innan man räknas som behörig lärare. Det senare programmet rekryterar studenter med avslutad lägre sekundärskola för tre års studier i lärarutbildningen innan man väljs ut för sin skola. Förutom dessa två finns även ett 11+3-program vilket rekryterar studenter med avslutad sekundärskola som erbjuds 3 års lärarutbildning. Deltagarna i detta program kommer i högre utsträckning från befolkningsgrupper som inte tillhör minoriteter.

Frågan om folkgrupperna i Laos kan utgöra källa till missuppfattningar, inte minst i samarbetet mellan statlig administration, givarorganisationer och forskare. Den franska kulturgeografen Laurent Chazée tar upp två förekommande klassificeringar in sin bok *The Peoples of Laos*. Den ena formulerades av 1950-talets dåvarande regering och förekom officiellt efter 1975. Här indelas befolkningen enligt en så kallad etno-geomorfologisk ordning⁶ i tre huvudgrupper, Lao Lom, Lao Theung och Lao Soong. I tur och ordning folk boende på låg-, respektive mellan- samt höglandet⁷, där de förstnämnda ska representera majoritetsbefolkningen och de övriga olika minoriteter. Klassificeringen har ifrågasatts av forskare som Chazée själv och även av Mansfield, för att utgöra en i bästa fall en ytlig, i sämsta fall missvisande, bild av en oändligt mer komplex multietnicitet i landet. Det finns otaliga grupper, inte minst genom de omfattande folkomflyttningarna efter 1960-talets politiska turbulens, som motsätter sig den förenklade indelningen. Etnicitet i Laos, skriver Mansfield, är mer en

⁶ Laurent Chazée, *The People of Laos – Rural and Ethnic Diversities*, White Lotus Press, Bangkok 2002, p 4. "Ethno-geomorphologic order" är enligt Chazée en klassificeringsprincip där folkgruppens etnicitet bestäms efter bland annat geografiska kriterier och i fallet med den dominerande klassificeringen i Laos av altituden på boplatsen.

⁷ Stephen Mansfield, *Lao Hilltribes – Traditions and Patterns of Existence*, p 24.

fråga om självidentifikation än en bestämning som ett arv från tidigare generationer och den tendensen är i tilltagande.

Den andra klassificeringen som Chazée nämner skiljer sig från den förstnämnda genom sin etnolingvistiska indelning och utgår från fyra eller fem huvudsakliga språkfamiljer som förekommer på den sydostasiatiska halvön: Tai, Austroasiatisk, Miao-Yao och Sino-tibetansk samt en grupp med övriga. Den baseras enligt Chazée på en antagen klassificering från 1992 och finns upptagen i *Indigenous People Profile* från 1995. Varje språkfamilj ses här som en förgrening, där de etniska minoriteterna grupperas utifrån de språk som liknar varandra mest. Chazée påpekar att det inte sällan är svårt med bestämningen av vissa samhällen. Graden av etnolingvistiska skillnader och även odlingssätt mellan två samhällen inom samma förgrening beror av tidsperioden grupperna varit separerade geografiskt från varandra. Klassificeringen rymmer många etniska minoriteter inom varje förgrening vilket antyder något av komplexiteten i den multi-etniska folkfloran. Den ger också ett intryck av storleken på migrationen sedan två årtusenden, samt ger en bild av effekter av den politiska turbulensen, som på olika sätt har bidragit till att folkförflyttningarna har fortsatt in i vår tid.

I mitten av juni 2005 landade jag i huvudstaden Vientiane och träffade Mikael som jobbade med magisterprogrammet. Tillsammans fortsatte vi sedan till norra delen av landet, till provinshuvudstaden Luang Nam Tha i provinsen med samma namn. Provinsen gränsar till Burma och Kina och klimatet var torrare och svalare än vad som annars är vanligt i Sydostasiens lågländer. Här mötte oss ett par lärarutbildare från huvudstaden, Sengamphon och Nolasing, som också skulle delta i fältarbetet. För att kunna genomföra våra studier fick vi förmånen att låna en av lärarutbildningens bilar. Först ville vi möta lärarstudenterna i deras hembyar. De minoriteter som vi oftast skulle komma att möta var enligt våra följeslagare grupper som Akha och Hmong, den förstnämnda tillhörande språkfamiljen sino-tibetansk och den senare Miao-Yao. En dag packade vi våra saker på flaket till vår lånade bil och gav oss iväg upp i bergen.

Ett tiotal kilometer från provinshuvudstaden stannade vi vid hmongbyn Hong Leuy, som är rest på en bergssluttning med husen placerade på bågge sidor om den asfalterade huvudvägen. Husens tak var gräsbeklädda. Väggarna var av flätad bambu som räckte ner till marken, enligt hmongarkitektur. En viktig medelpunkt i byn utgjordes av en kioskliknande butik med förfriskningar och dagligvaror som familjen hade alldeles intill vägen, så att passerande lätt kunde stanna. Här träffade vi lärarstudenten Noi och hennes familj. Vi visades runt i byn, som förutom butiken levde av olika andra näringar. En sådan utgjordes av gummiträdplantagen intill som hennes farbror visade oss och som gav inkomster genom närheten till Kina.

Medan Noi traditionsenligt serverade oss glas av hett vatten med teblad bökade familjer av svarta grisar samt en och annan hund omkring efter ätbart. En bit ifrån stod några vattenbufflar bundna. Insekter idisslade idogt. Då och då

passerade motorfordon. Flera familjemedlemmar och vänner var till en början samlade kring oss, men troppade så småningom av till olika sysslor. Noi drog förläget i blytlåset på sin ljusblå överdragsjacka och berättade medan Sengamphon översatte. Hon var tjugo år och gick tredje året på 5+4-programmet. Pappan hade en komplicerad relation till olika kvinnor och var för andra gången på väg att gifta om sig. Han arbetade med olika slag av entreprenörmässiga uppdrag och hade en tid studerat på en gummiträdplantage i Kina. Nois by låg långt från sekundärskolan och antagligen hade hon avslutat utbildningen efter primärskolan om hon inte utvalts att studera, där hon också kunde bo på internat. Dessutom gav selekteringen ett litet ekonomiskt bidrag till livsförnödenheter. Så länge det gällde hemförhållanden och det positiva med selekteringen tyckte jag Noi kunde svara ganska fritt ur eget tyckande. När det gällde hur det gick på lärarutbildningen, som relationer till studenter, andra minoriteter och lärare eller utbildningsresultaten i sig, blev det emellertid svårare för henne att förhålla sig personlig, att ha egna åsikter. Jag tänkte på möjliga förklaringar. Dels kunde hennes position i relation till oss, som på olika sätt representerade makt, spela en roll. Hon var utvald och kanske var det viktigt att på olika sätt framhålla det positiva med selekteringen? Men hennes sätt att svara kände jag också igen från andra håll i regionen, där det ofta är viktigt att svara på sådant sätt som inger motparten, i det här fallet oss, minsta möjliga obehag.

Samtalet med Noi gav mig intrycket av en ung kvinna som befann sig i en utsatt position. Hur skulle jag komma henne och de andra studenterna så nära att jag kunde sätta mig in i deras sociala situation? Hur skulle jag gå tillväga för att kunna beskriva hennes och andra studenters möte med lärarutbildningen så bra som möjligt? Det hade började skymma och myggen surrade nu hungrigt omkring oss. Vi tackade för samtalet och rullade sakta vidare.